

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת לך-לך,

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות

תשס"ח

מספר 726

ע"ש הלנה ופאול שולמן

"והאמן בה' ויחשבה לו צדקה"

הפסוק המצוטט בכותרת (טו:ו) הוא אחד הפסוקים הקשים ורבי המשמעויות בתורה. פסוק זה מסכם למעשה פקפוק ושאלה לגבי המשך השושלת של אברהם בהיותו זקן ערירי, ותגובת ה' בהבטחה לאברהם שבנו היוצא ממעיו יירש אותו. ה' מוציאו החוצה לספור הכוכבים ומבטיחו "כה יהיה זרעך" (ה). לאחר דברי ה' אלה בא המשפט "והאמן בה' ויחשבה לו צדקה". הנושא של חלקו הראשון ברור - אברהם האמין בה'. אך מי הנושא בחלקו השני של הפסוק; מי מחשיב צדקה למי ומה נחשב לצדקה. ובלשונו של ר' יצחק קארו (תולדות יצחק בראשית פרק טו):

הספק החמישי, שאמר ויחשבה לו צדקה, מי חשבה למי לצדקה, אם הש"י חשבה לאברהם ההאמנה שהאמין בו לזכות, וכי לא היה ראוי שיאמין בא-להי אמן, ואם הכוונה שחשבה אברהם לש"י לצדקה, והלא כל החסדים והטובות שעושה הקב"ה לכל בני אדם הוא צדקה.

רש"י סובר כי הקב"ה חשב את אמונתו של אברהם לצדקה ולזכות, כיון שלא שאל אות על הבטחת הבנים כמו ששאל על ירושת הארץ. בצורה דומה מפרש גם ר' יעקב סקלי (תלמיד הרשב"א) בספר דרשותיו "תורת המנחה". הדיון שם אינו בפרשתנו אלא בדרשה בספר דברים שנושאה הוא אמונה מול קיום מצוות. סקלי לומד מן הפסוק שלנו שהאמונה נחשבת לצדקה וכי המאמין שקול כמי שעושה מצוות (תורת המנחה ע' 646):

'והאמן בה'... הא למדת שהאמונה בהשם ית' נחשבת לו לצדקה, והרי המאמין כעושה ושניהם שקולים. אלא שיש מעלה לחסיד העושה יותר מן המאמין ואינו עושה.

כך מפרש גם ספורנו על אתר, שאברהם בטח בה' שיקיים את הבטחתו והקב"ה חשב את הביטחון הזה לזכות וצדקה לאברהם.

פירוש אחר המצוי אצל מספר מפרשים הוא שאברהם החשיב את הבטחת ה' לו כצדקה. פירוש כזה מובא כבר בזוהר האומר (זוהר ח"ג דף קמח ע"א [בתרגום לעברית]):

מהו שכתוב... 'ויחשבה לו צדקה'? האם הקב"ה חשבה לאברהם או אברהם להקב"ה. ואני שמעתי שהקב"ה חשבה לאברהם ולא התישבה בלבי. אמר לו כך העמדנו, ולא היה כן. בוא וראה, ויחשבה, ויחשוב לו לא כתוב אלא ויחשבה. ודאי אברהם חשבה להקב"ה.

הזוהר מדקדק מלשון הנקבה של המלה כמרמזת להבטחה שהבטיח ה' לאברהם ועל כן החשוב או המחשיב במקרה זה הוא אברהם ולא ה'. הזוהר אינו מפרש מה היא הצדקה שהחשיב אברהם אבל אפשר להבין מדבריו כי הבטחת הבנים לאברהם היא כמעשה צדקה. בצורה ברורה יותר אומר זאת ר' יוסף אלבו בספר העיקרים המציין כי השכר שיעד הקב"ה לאברהם הוא בגדר צדקה וחסד (ספר העיקרים מאמר רביעי פרק לו).

'והאמין בה' ויחשבה לו צדקה', רצה לומר כי אברהם האמין בשם במה שיעד לו שכר הרבה מאד וחשב שזה אמנם הוא צדקה וחסד מאת השם.

ר' יצחק קארו (הנ"ל) מחלק את הפסוק לשני חלקים המתייחסים לשתי ההבטחות של הקב"ה: הארץ והזרע. ההבדל בין שתי ההבטחות הוא שהבטחת הזרע בגילו של אברהם היא פעולה בגדר נס ואינה טבעית, ועל כן כאשר הקב"ה מבטיח לו הבטחה זו אברהם מאמין ביכולתו של ה' לעשות ניסים ולכן אינו מבקש אות או סימן. לעומת זאת, הבטחת הארץ אינה בגדר נס. אמנם הארץ מיושבת וצריך להוציאה מידי העמים היושבים בה כדי לתתה לישראל, אך זה אינו בגדר נס אלא בגדר צדקה. כמו שאדם מוציא מטבע מכיסו ונותן אותה למי שהוא אחר – לעני. כאן, כאשר לארץ, כיוון שהיא אינה פנויה קשה יותר לתת אותה, כי היא כמו אותה מטבע אלא שהמטבע אינה בכיסו אלא בכיס אחר. לכן אברהם מבקש אות במקרה זה והמתנה כולה היא בגדר צדקה שנותן ה' לישראל. בצורה דומה מפרש גם ר' אליעזר אשכנזי, האומר כי כאשר ה' הבטיח לאברהם כי שכרו הרבה מאוד הבין אברהם כי ההבטחות שהוא מקבל מה' אינן בגדר שכר, כי השכר צריך להתאים למעשה וכאן השכר הרבה מאוד. ולכן חשב שהוא מקבל בעצם צדקה ולא שכר (מעשה ה' פרשת לך לך, פרק ט).

הרלב"ג מפרש בדרך שונה. לדעתו המושג "צדקה" אינו הנהגה של לפנים משורת הדין אלא הדין האמיתי והצודק. לפי פירושו של רלב"ג, אברהם החשיב את הבטחת הזרע כצדק אלוקי, כי זה מה שמגיע לו לקבל בהיותו הולך בדרכי ה'. אולם הבטחת הארץ אינה תלויה במעשיו של אברהם אלא בזרעו, כי להם ניתנה הארץ והם היורשים אותה, ולכן חשב אברהם שמא כאשר יחטאו בניו וזרעו אחריו לא יקיים ה' את הבטחתו, ועל כן ביקש אות (ביאור המילות):

צדקה הוא מה שראוי לפי היושר והמשפט. והרצון בזה שכבר האמין אברהם בשם יתעלה במה שיעד אותו מריבוי הזרע וחשב זה לה' יתע' ליושר ולמשפט כי הוא היה ראוי שישגיח בו השם יתעלה בזה האופן מההשגחה.

ר' יצחק אריו (סלוניקי, מאה ט"ז) מעביר את כל המראה הזה למישור הפילוסופי. הבטחת הזרע שהבטיח הקב"ה לאברהם היא הבטחה שמשמעה שזרעו יהיה כמוהו, שלם בשלמות הנפש החצובה מתחת כסא הכבוד. ואברהם למד מההבטחה הזו כי נפשות עם ישראל הן עצמים נצחיים ולא פוטנציאל שכלי שמתממש שאין לו נצחיות מצד עצמו. השינוי הזה בין נפש ישראל לנפשות העמים הוא הצדקה שנתן הקב"ה לאברהם ולזרעו (תנחומות אל כ ע"א):

והאמין בה' ויחשבה לו אברהם להקב"ה לצדקה, מה שנתן לו ולזרעו נפש חצובה ממנו יתברך, אשר בעבור זה נתאמת אליו ההשאות הנפשי, הפך מה שהיה חושב עד עתה.

פרופ' שאול רגב

החוג המשולב במדעי היהדות